

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.
2. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51.
3. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 39, ст.383.

Сампара Н. М.

*к.ю.н., Західноукраїнський
національний університет*

Бутрин Ю.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнський
національний університет*

Порушення розумних строків у цивільному судочинстві: національна практика та досвід ЄСПЛ

Вступ. Проблема дотримання розумних строків розгляду справ у цивільному судочинстві є однією з ключових гарантій права на справедливий суд, яке закріплене у ч.1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також у статті 121, та п. 10 ч. 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України. Вітчизняні науковці підкреслюють, що надмірне затягування провадження порушує право на судовий захист, гарантоване статтею 55 Конституції України, де зазначено, що права і свободи кожного захищаються судом [5]. Варто зрозуміти, що саме дотримання розумних строків має бути пріоритетним завданням для усіх держав у світовій спільноті, оскільки реалізація цього завдання впливатиме безпосередньо на довіру громадян до судової влади в країні. Актуальність дослідження зумовлена інтеграцією України на європейську арену та необхідністю вдосконалення національних процесуальних механізмів із врахуванням практики ЄСПЛ та міжнародних стандартів для мінімізації таких порушень при вирішенні спорів у цивільному судочинстві.

Стан дослідження проблеми. Проблематика порушення розумних строків у цивільному судочинстві активно досліджується як українськими науковцями, так і у зарубіжній правовій науці. В українській доктрині це питання проаналізовано такими науковцями, як В. Бобрик, С. Дяченко, В. Куценко, І. Коротюк, С.Протасов, які звертають свою увагу на проблеми нормативного регулювання та судової практики. Особливу увагу питанням розумності строків приділяє практика ЄСПЛ, зокрема справи *Kudła v. Poland*, *Frydlender v. France*, що встановлюють стандарти ефективного судочинства. Однак попри наявність теоретичних напрацювань залишається актуальною проблема у комплексному дослідженні ефективних механізмів запобігання

затягуванню судових розглядів.

Мета цього дослідження. Метою статті є комплексний аналіз причин порушення розумних строків у цивільному судочинстві України, дослідження відповідної практики ЄСПЛ та національних судів, а також вироблення пропозицій щодо вдосконалення механізмів забезпечення права на розгляд справи у розумний строк.

Виклад матеріалу. Варто розпочати із дослідження самого поняття «розумні строки» і його важливості для національних судів. Дефініції розумних строків є досить популярним явищем і його можна зустріти при аналізі багатьох нормативно-правових актів. Зокрема, у статті 121 ЦПК України вказано, що розумним вважається той строк, який передбачає час, достатній для вирішення справи з урахуванням її особливостей для вчинення певних процесуальних дій [8]. Розгалуженість галузей національного права дає нам змогу побачити, що це поняття фіксується і в Кримінальному процесуальному кодексі, і в Кодексі адміністративного судочинства, проте нам важливими є саме строки, що стосуються розгляду цивільних справ [1]. Також поняття розумних строків дублюється у постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення», де у ч.3 вказано, що розумним є той строк, який об'єктивно необхідний для здійснення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень з метою виключення невинуватених зволікань [2]. Відсутність чіткості у визначенні поняття «розумний строк» судового розгляду спонукала Верховний Суд 25 січня 2006 року видати лист № 1–5/45 «Щодо перевищення розумних строків розгляду справ». У цьому документі окреслено виключно ті процесуальні дії, які визначають початковий і кінцевий момент проміжку часу, який підлягає оцінюванню з огляду на його відповідність критеріям розумності, який сформульований у практиці ЄСПЛ [3].

З огляду на все вищезазначене здається, що широке нормативне регулювання темпорального аспекту мало б забезпечити зменшення порушення судами розумних строків, проте на практиці можна побачити тотальну відмінність, яка проявляється в наступних аспектах: справи почали значно затягуватись, що зумовлено самою поведінкою суддів, при отриманні позовної заяви часто виноситься ухвала про залишення її без розгляду без надання достатніх на те обставин, які часто є просто видуманими [4]. Крім того, через незадовільну підготовку справи до суду, несвоєчасне повідомлення учасників або інші «суб'єктивні причини» розгляд справ неодноразово відкладається, причому в рішеннях судів часто не вказуються мотиви перенесення і дата нового розгляду. Внаслідок цього тривалість провадження за типовими цивільними позовами вимірюється роками: за оцінками експертів, значна частина справ в Україні розглядається в межах 5–7 років, що явно перевищує будь-які обґрунтовані терміни.

Одним із таких є рішення Великої Палати Верховного Суду у справі № 520/2261/19 від 25 червня 2020 року. У цьому рішенні розглядалося питання про порушення розумного строку розгляду цивільної справи № 638/2261/18 щодо стягнення аліментів. Позивачка стверджувала, що тривалість розгляду справи та заяви про відвід судді перевищила розумні строки, гарантовані

статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Велика Палата Верховного Суду, аналізуючи обставини справи, зазначила, що питання про стягнення компенсації за порушення розумного строку розгляду справи не може бути вирішене поза з'ясуванням конкретних обставин такого розгляду та оцінкою дій судді у цьому процесі, що може зробити лише Вища рада правосуддя у межах відповідних дисциплінарних процедур. Суд також підкреслив, що держава зобов'язана організувати судову систему таким чином, щоб забезпечити розгляд справ упродовж розумного строку [7].

Питання дотримання розумних строків судового розгляду набуло особливої актуальності у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Одним із ключових рішень у цій сфері стало рішення у справі «Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland, заява № 30210/96, рішення від 26 жовтня 2000 року). У цій справі Суд уперше чітко сформулював підхід, за яким надмірна тривалість провадження розглядається як самостійне порушення права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 § 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Фактичні обставини справи стосувалися тривалого утримання заявника під вартою та багаторічного розгляду його справи на національному рівні. ЄСПЛ встановив, що тривале досудове ув'язнення (понад два роки) без належного обґрунтування, а також загальна тривалість провадження (понад шість років) не відповідали вимогам «розумного строку». Крім того, Суд звернув увагу на відсутність у Польщі ефективних національних засобів правового захисту, які б дозволяли особі оскаржити надмірну тривалість судового розгляду, що було кваліфіковано як порушення статті 13 Конвенції [6].

Висновки. Проблема дотримання розумних строків розгляду цивільних справ є однією з ключових гарантій права на справедливий судовий розгляд. Аналіз сучасної судової практики в Україні свідчить, що питання недотримання розумних строків залишається актуальним. Верховний Суд, застосовуючи стандарти ЄСПЛ, визнає порушення права на розгляд справи у розумний строк і акцентує увагу на необхідності активного процесуального керівництва судами нижчих інстанцій. Для забезпечення ефективного захисту права на розгляд справи у розумний строк необхідним є не лише формальне дотримання процесуальних норм, але й реальне впровадження стандартів ЄСПЛ у національне судочинство. Важливим є також створення ефективних внутрішніх механізмів компенсації шкоди за порушення такого права, що відповідало б практиці Суду. Таким чином, подальший розвиток української судової системи у сфері захисту права на розгляд справи у розумний строк має ґрунтуватися на гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами, а також на підвищенні ефективності організації судового процесу.

Література:

1. Дяченко С. В., Зборовська Н. О. Принцип розумних строків у цивільному судочинстві. *South ukrainian law journal*. 2019. № 3. С. 110–113. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-26> (дата звернення: 26.04.2025).
2. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення : Постанова Вищ. спеціаліз. суду України з розгляду

цивільн. і кримін. справ від 17.10.2014 № 11.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (дата звернення: 26.04.2025).

3. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ : Лист Верхов. Суду України від 25.01.2006 № 1-5/45.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_45700-06#Text (дата звернення: 26.04.2025).
4. Гуйван П. Розумний строк розгляду справи. Українські законодавчі та правозастосовні реалії. *Law Review of Kyiv University of Law*. 1970. № 3. С. 144–149. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2019.23> (дата звернення: 26.04.2025).
5. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.04.2025).
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 26.10.2000 у справі Кудла проти Польщі.
URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-113046&filename=CASE%20OF%20KUDLA%20v.%20POLAND%20-%20\[Ukrainian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-113046&filename=CASE%20OF%20KUDLA%20v.%20POLAND%20-%20[Ukrainian%20Translation].pdf).
7. ZakonOnline. Окрема думка судді від 25.06.2020 по справі № 520/2261/19 Велика Палата Верховного Суду | ZakonOnline - Право знати!. *Аналітично-правова система ZakonOnline*. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/90643710?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 26.04.2025).
8. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 26.04.2025).

УДК 347.4

Слома В. М.

*д.ю.н., професор, професор кафедри
цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний університет*

Фраудаторні правочини в цивільному праві України

В системі цивільного права важливе місце належить інституту правочинів. Саме правочин є найпоширенішою підставою виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин в умовах розвитку ринкової економіки. Зважаючи на вплив даної договірної конструкції на права учасників цивільних правовідносин, законодавець у ст. 203 ЦК України визначив загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину. Також нормативно закріплені межі здійснення цивільних прав. Відповідно до ч. 1 ст. 13 ЦК України цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами